

Opetus- ja kulttuuriministeriön asiantuntijalausunto HE 27/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kansalaisuuslain muuttamisesta

Hallintovaliokunnan kokous tiistai 07.05.2024 klo 12.15

Opetus- ja kulttuuriministeriö kiittää mahdollisuudesta antaa asiantuntijalausuntonsa hallituksen esityksestä kansalaisuuslain muuttamisesta.

Yleisenä kommenttina opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa, että Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman mukaisesti valmisteilla on useita laajoja muutoksia Suomen ulkomaalaislainsäädäntöön ja muun lainsäädännön kautta maahanmuuttotilanteisiin henkilöihin. Esimerkiksi juuri kansalaisuuslakia on tarkoitus uudistaa kolme kertaa vuosien 2024 ja 2025 aikana. Opetus- ja kulttuuriministeriö esittääkin harkittavaksi, että maahanmuuttotilanteiden asemaan esitetyistä muutoksista laadittaisiin kokonaisvaikutusarviointi.

Seuraavassa sektorikohtaisia kommentteja.

Oikeus varhaiskasvatukseen ja esi- ja perusopetukseen

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi todetaan, että: ”Myös esimerkiksi perusopetus on Suomessa maksutonta, ja se on tarkoitettu kaikille seitsemän vuotta täyttäneille lapsille kansalaisuudesta riippumatta.”

Kunta järjestää alueellaan asuville oppivelvollisuusikäisille lapsille perusopetusta sekä oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna esiopetusta. Oikeuteen riittää, että oleskelu kunnassa voidaan katsoa luonteeltaan asumiseksi. Kunnassa asuminen ei edellytä, että kunta olisi lapsen kotikunta. Kotikuntamerkinän myötä lapsi on oppivelvollisuuden piirissä. Toisen maan kansalaiseen, joka on Suomessa oppivelvollinen, sovelletaan samoja säännöksiä kuin Suomen kansalaisuuden saaneisiin oppivelvollisiin.

Lapsilla, joilla ei ole kotikuntaa, mutta jotka ovat esimerkiksi tilapäisen suojelun piirissä tai turvapaikanhakijoina, on oikeus kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen, jos huoltaja esimerkiksi työskentelee, opiskelee tai siihen on muu vastaava syy. Myös kiireellisessä tilanteessa tai olosuhteiden muutoin niin vaatiessa varhaiskasvatus on järjestettävä. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on aina ensisijaisesti mietittävä lapsen etua ja varhaiskasvatuksen järjestämisen tulee perustua lapsen tarpeiden yksilölliseen arviointiin. Kotikuntamerkinän myötä lapsella on subjektiivinen oikeus varhaiskasvatukseen.

Henkilöillä, joiden kansalaisuuden saaminen viivästyy, lienee oleskelulupa ja tätä myöten kotikunta. Näin ollen voidaan todeta, että kansalaisuuden saamisen viivästyminen ei varsinaisesti vaikuta lapsen oikeuteen saada varhaiskasvatusta ja esi- ja perusopetusta eikä oppivelvollisuuden suorittamiseen.

Oppivelvollisuus

Asumisajan pidentäminen vaikuttaa kokonaisten perheiden kansalaisuuden saamisen ajankohtaan. Ulkomaalaisten vanhempien lapset olisivat jatkossa mahdollisesti pidemmän osan oppivelvollisuusajastaan ulkomaalaisia. Ulkomaalaisuus ei estä kuitenkaan estä koulutukseen osallistumista eikä kuntapaikan saamista.

Korkeakoulutus

Kansalaisuuden saamisen ajankohdalla ei ole merkittäviä vaikutuksia korkeakouluissa opiskelevien asemaan. Kansalaisuus ei vaikuta korkeakoulujen opiskelijavalintoihin tai pääosin opiskelijan oikeuksiin korkeakouluissa. Lukuvuosimaksuttomuus ja oikeus opintotukeen saavutetaan viimeistään pysyvän oleskeluluvan saamisen yhteydessä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö kiittää siitä, että kansainvälisten tutkinto-opiskelijoiden liikkuvuusjaksojen ennakoituja vaikutuksia on huomioitu esityksessä. Esitetyllä muutoksella saattaa olla jonkin verran vaikutuksia ulkomaalaisten opiskelijoiden ja tutkijoiden halukkuuteen suorittaa pitkiä aikoja opintoja tai tutkimusta ulkomailla. Esityksessä ehdotetaan, että asumisaikaan hyväksyttäisiin ulkomailla oleskelua yhteensä vuoden verran ja että tämän ylittävää ulkomailla oleskelua ei lasketa mukaan asumisaikaan. Kuten esityksessä on huomioitu, kansalaistamiseen vaadittavan asumisajan pidentämisellä ja asumisaikaan hyväksyttävien ulkomaanpäivien vähentämisellä voi olla vaikutusta siihen, lähtevätkö kansalaisuuden hakemisesta kiinnostuneet henkilöt ulkomaille esimerkiksi opiskelija- tai tutkijavaihtoon.

Kielitaito

Asumisajan pidentäminen saattaa esityksen mukaan vaikuttaa siten, että kansalaisuutta haettaisiin nykyistä vähemmän ilman sellaista todistusta, joka riittää tyydyttävän kielitaidon osoittamiseen. Kielitaitoa ei voi osoittaa esimerkiksi pelkästään yleisen kielitutkinnon suullisen taidon osakokeilla tai sellaisella ammattitutkinnolla, jonka suorittaminen on vielä kesken. Asumisajan pidentäminen saattaa lisäksi vaikuttaa siten, että yleistä kielitutkintoa ei yritettäisi kansalaisuuden vuoksi suorittaa ennen riittävän kielitaidon saavuttamista. Tällä tavoin muutokset voivat välillisesti vähentää myös yleisen kielitutkinnon ruuhkautumista. Suurin osa kansalaisuushakemuksiin tehdyistä päätöksistä on ollut myönteisiä, mutta puutteellinen kielitaito on ollut yksi yleisimmistä syistä siihen, että päätös hakemukseen on kuitenkin ollut kielteinen. YKI-todistusta saatetaan kuitenkin tarvita esimerkiksi työtehtävien vuoksi. Vuonna 2024 YKI keskitason tutkintoja suomen kielessä tehtiin 6 869 ja ruotsissa 530 tutkintoa. Hinta oli 155 euroa per tutkinto eli maksuja kertyi yhteensä 1 146 845 euroa.

Kulttuuri ja taide

Laista poistettaisiin kansainvälistä suojelua saavan asumisaikaa koskeva poikkeus. Siten myös kansainvälistä suojelua saavalta edellytettäisiin jatkossa lähtökohtaisesti kahdeksan vuoden asumisaikaa. Esityksessä arvioidaan, että kansainvälistä suojelua saavia henkilöitä koskevan poikkeuksen poistaminen koskisi mahdollisesti jonkin verran yli 1500 henkilöä vuosittain. Tämä kohta voi koskea potentiaalisesti taiteilijoita ja kulttuurialan ammattilaisia, jotka joutuvat poistumaan omasta maasta mielipiteidensä tai muun henkilöön kohdistuvan uhan johdosta. Mahdollisuus saada kansainvälistä suojelua ja päästä turvaan humanitaarisista syistä on korostunut taiteen ja kulttuurin alalla erityisesti Venäjän Ukrainaa vastaan käynnistämän hyökkäyssodan jälkeen.

Lisäys hakemuksen käsittelyn enimmäiskestosta, joka ehdotuksen mukaan tulisi käsitellä kiireellisenä ja päätös olisi tehtävä viimeistään vuoden kuluessa hakemuksen jättämisestä on tärkeä taiteen ja kulttuurin toimialan toimijoiden näkökulmasta, jotka tyypillisesti voivat joutua vainon kohteiksi autoritaarisissa maissa.

Kansainvälisten osaajien houkuttelu ja käsittelyajat

Opetus- ja kulttuuriministeriö yhtyy hallituksen esityksen luonnoksen vaikutusarvioinnissa esitettyyn huoleen siitä, että kansalaisuuden saamisen pitkittyminen vähentää Suomen vetovoimaa ja pitovoimaa kansainvälisiin osaajiin. Ministeriö pitää hyvänä uudistuksena vuoden enimmäiskäsittelyaikaa kansalaisuushakemuksille. Kuten esitysluonnoksessa todetaan, hakemuksen käsittelyaika on nykyisin usein yli vuoden pituinen. Käsittelyaikojen lyhentäminen vaatii toteutuakseen myös resursseja viranomaisille käsitellä hakemuksia. Suurin tarve lienee jo vuonna 2024, kun moni saattaa hakea kansalaisuutta ennen lainsäädännön muuttumista.